

ANUL 1936 ÎN *RAPSODIA EPISTOLARĂ** I.
TREI ANIVERSĂRI

SANDA GOLOPENȚIA**

ABSTRACT

THE YEAR 1936 IN *RAPSODIA EPISTOLARĂ* I.
THREE ANNIVERSARIES

In connection with the anniversaries of (a) Gusti's *Homage* volumes, (b) the journal "Sociologie românească" and (c) the Museum of the Romanian Village, all dating from 1936, the author presents a number of relevant letter exchanges corresponding to this year in Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară* / The Epistolary Rhapsody.

Keywords: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, *Homage* Gusti volumes, the journal "Sociologie românească", the Museum of the Romanian Village.

Se împlinesc anul acesta 80 de ani de la sărbătorirea lui Dimitrie Gusti printr-un dublu *Omagiu* prilejuit de 25 de ani de activitate universitară¹, de la apariția primului număr al revistei „Sociologie românească” și de la deschiderea, în cadrul „Lunii Bucureștilor”, a Muzeului Satului.

Putem reflecta la acest moment în mai multe feluri. O primă opțiune ar fi aceea de a efectua racordul cu prezentul, subliniind ceea ce nu era vizibil atunci: **1.** faptul că *Omagiul Gusti* a dus la conștientizarea, de către monografiști și echipieri deopotrivă, a apartenenței comune la o „Școală Gusti”; **2.** faptul că, alăturată unei reviste cu amplă deschidere spre științele sociale cum era „Arhiva pentru știință și reforma socială”, revista „Sociologie românească” a devenit, în răstimpul de până la 1943 al apariției ei, principalul focar al dezbaterilor din cadrul Școlii, dar și al disciplinei,

* Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară* [RE], text stabilit de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza, vol. I (Editura Albatros, 2004), II–IV (Editura Enciclopedică, 2010, 2012, 2014).

** Prof. Em., Brown University Providence, RI 02912.

¹ *Mélanges D. Gusti XXV ans d'enseignement universitaire (1910–1935)*, I, „Archives”, XIII (1936) și *Omagiu profesorului D. Gusti. XXV ani de învățământ universitar (1910–1935)*, II, „Arhiva”, XIV (1936).

înlocuind „Arhiva” deschiderilor inițiale (care de altfel nu a apărut în paralel decât în anii 1936 și 1937²) și împletind cercetarea sociologică cu sugestii de acțiune socială la nivelul întregii țări; 3. faptul că, deschis temporar, cu un număr relativ redus de exponate, Muzeul Satului a dăinuit spectaculos, traversând anii comuniști și ajungând, cu prețul desociologizării, mai precis, al transformării lui în muzeu de factură etnografică, la o expansiune prezentă spectaculoasă. O a doua opțiune, la care ne-am oprit, ar fi aceea de a adânci racordul cu momentul 1936, încercând să-l surprindem „dinăuntru”, cu așteptările și tensiunile lui, pornind de la documentele de care dispunem. Am recurs în acest scop la scrisorile cuprinse în seria Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, documente scrise relativ spontan, *la persoana întâi*, fără a viza posteritatea. Ele sunt de natură să ne asigure accesul la gândurile în cotidian ale epocii, prin insiderii sociologi, dar și prin outsideri mai mult sau mai puțin preveniți, ca urmare a faptului că îl aveau drept corespondent pe A.G., aflat la studii în Germania și finalizându-și la Leipzig teza de doctorat în sociologie.

Prezentăm deci în cele ce urmează o lectură transversală a celor patru volume de scrisori primite sau trimise de Anton Golopenția, care formează *Rapsodia epistolară*. Din totalul de 280 schimburi epistolare (totalizând 1 958 scrisori) am reținut exclusiv schimburile epistolare conținând scrisori care datează din anul 1936. E vorba de un număr de 34 schimburi epistolare cărora le corespund, pentru anul 1936, 199 scrisori. Mai precis și pe volume, dispunerea acestora este următoarea:

– vol. I: 6 schimburi epistolare între A.G. și *Emanoil Bucuța* (scrisorile 5, 6; p. 125–126), respectiv *Casier CFR* (scr. 1, p. 145), *Emil Cioran* (scr. 9, p. 162), *Comandant X* (scr. 1, p. 178), *Petru Comarnescu* (scr. 22–44, p. 222–251) și *Brutus Coste* (scr. 44–56, p. 417–429), total 41 scrisori;

– vol. II: 1 schimb epistolar între A.G. și *Ștefania Cristescu* (scr. 322–368, p. 378–431), total 47 scrisori;

– vol. III: 14 schimburi epistolare între A.G. și *Mircea Drăganu* (scr. 1–7, p. 11–15), respectiv *Constantin V. Drăgoescu* (scr. 2, p. 20–21), *Mircea Eliade* (scr. 1 (p. 23), *D.C. Georgescu* (scr. 5, 6; p. 55–56), *Corneliu Golopenția* (scr. 31–34, p. 97–100), *Emma Golopenția* (scr. 66–72, p. 157–162), *Romulus Golopenția* (scr. 26–27, p. 207–208), *Simion Golopenția* (scr. 71–75, p. 273–278), *Cornel Groșorean* (scr. 4–8, p. 299–301), *Dimitrie Gusti* (scr. 41–45, p. 390–409), *Nicolae Hulpoi* (scr. 1, p. 521), *Vasile Ilea* (scr. 1, p. 527–528), *Adrian Ionescu* (scr. 2–8, p. 534–538) și *Ștefan Iorga* (scr. 1, p. 546), în total 49 scrisori;

– vol. IV: 13 schimburi epistolare între A.G. și *Iacob Mihăilă* (scr. 16–33,

² Vezi Sanda Golopenția, *A fost „Sociologie românească” o revistă publicată în devălmășie?* (în S.G., *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Școlii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică, 2016, p. 361.

p. 41–58), respectiv *Elena Moisuc* (scr. 4–7, p. 84–86), *Octavian Neamțu* (scr. 26–32, p. 140–149), *Constantin Noica* (scr. 1, p. 172), *Nicolae Petrescu-Comnen* (scr. 3, p. 252), *Angela Popescu și D. Temeliescu* (scr. 1, p. 297), *Victor Rădulescu-Pogoneanu* (scr. 39–41, p. 357–359), *N. Saru* (scr. 1–10, p. 387–392), *H.H. Stahl* (scr. 28–30, p. 438–440), *Nicolae Titulescu* (scr. 1, p. 500–505), *Universitatea din Giessen* (scr. 1, p. 528–532), *Gheorghe Valuță* (scr. 1–5, p. 537–539) și *Tudor Vianu* (p. 571–576), în total 62 scrisori.

Populația corespondenților din anul 1936 include *sociologi* (Șt. Cristescu, D.C. Georgescu, Corneli Grofșorean, D. Gusti, O. Neamțu și H.H. Stahl), *intelectuali* (dintre care E. Bucuța, P. Comarnescu, T. Vianu colaboraseră sau colaborau cu D. Gusti, pe când E. Cioran, M. Eliade și C. Noica continuau să fie asociați cu Tânăra generație), *diplomați* (B. Coste, N. Petrescu-Comnen, V. Rădulescu-Pogoneanu și N. Titulescu), *studenți români aflați la studiu în Germania* (M. Drăganu, C.V. Drăgoescu, N. Hulpoi, A. Ionescu, Șt. Iorga, I. Mihăilă, E. Moisuc, A. Popescu și N. Temeliescu, N. Saru, Gh. Valuță), *membri de familie* (Emma, Simion, Romulus și Corneliu Golopenția) și *reprezentanți ai unor instituții* (Casier CFR, Comandant X, Universitatea din Giessen, V. Ilea/ ASTRA). Studenții se distribuiau între *agronomie* (C.V. Drăgoescu și N. Hulpoi, care vor semna capitole în volumul III al *Enciclopediei României* din 1938, cel de al doilea devenind ulterior membru al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură „Gh. Ionescu-Șișești”, și, alături de ei, N. Saru și Gh. Valuță), *medicină* (Șt. Iorga), *medicină și educație fizică* (A. Ionescu), *ergonomie* (I. Mihăilă, care va colabora cu D. Gusti la Fundațiile Regale, ocupându-se de echipele studențești), *fizică* (M. Drăganu, care-și pregătea teza sub conducerea lui Werner Heisenberg), sau *filosofie* (E. Moisuc, viitoare traducătoare a lui Kant și profesor universitar la Universitatea din Iași).

Temele care ne interesează cu precădere sunt, alături de cele legate direct de evoluțiile majore ale Școlii sociologice de la București în anul 1936 – sărbătorirea a 25 de ani de profesorat ai profesorului D. Gusti, apariția revistei „Sociologie românească”, Muzeul Satului – viața în cotidian a Școlii în aceeași perioadă, precum și cadrul social, politic sau intelectual al momentului. Din motive de spațiu vom limita textul de față la scrisorile care documentează evoluțiile majore ale Școlii, urmând ca o versiune mai amplă a textului de față să încorporeze evoluția Școlii în cotidianul momentului.

I. Pentru a urmări, în parte, efortul pregătirii *Omagiului* apărut în 1936, e necesar să examinăm și corespondența din anul 1935 (în fapt, după cum vom vedea, chiar din 1934). La 14 septembrie 1935, A.G. îi scrie astfel lui T. Vianu:

Am aflat dintr-o scrisoare a lui Comarnescu faptul că faceți parte din Comitetul care organizează sărbătorirea celor 25 de ani de activitate științifică a profesorului Gusti. De vreme ce, rugat de d-l Răcoasa, am făcut aci unele demersuri în vederea volumului omagial, am și imboldul și prilejul de a sfârși tăcerea lungă pe care am lăsat-o să se scurgă după scrisoarea DV din aprilie trecut. / Profesorul Spranger a promis să dea câteva reflecții despre situația

actuală a educației (deoarece promisese Prof[esorului] Narly un articol pentru revista pe care o scoate, a cerut să i se explice acestuia, și din partea Comitetului, că e silit ca atare să amâne pentru un alt an contribuția promisă, am scris la Consiliul Legislativ). Am cerut contribuții și profesorilor Freyer și Ipsen (titular de Sociologie rurală la Königsberg și în relații cu profesorul Gusti). În cazul profesorului Krüger, „rector magnificus” al Universității de aici și prieten de studii al d-lui Gusti, ca și profesorul Spranger, ar fi necesară o invitație a Comitetului. Profesorul Krüger iubește ceremonialul, este și se socotește foarte ocupat, iar eu, destul de puțin preocupat de psihologie, n-am atâta trecere la el încât să-l pot determina să dea ceva, chiar pentru d-l Gusti. În cazul profesorilor Freyer și Ipsen o adresă a Comitetului ar fi utilă. Sunt harnici și prinși în lucrări, iar profesorul Gusti, lipsit de grijă pentru corespondența lui, i-a neglijat. De dat, vor da contribuții. În sensul unei propuneri pe care i-am făcut-o d-lui Răcoasa în toamna anului trecut, am cerut colaborări și la trei tineri: dr-ul Klocke, asistent la Institutul maghiar de pe lângă Universitatea din Berlin și dr-ul Haufe, asistent al Prof. Ipsen, care au vizitat în vara anului 1930 campania monografică Runcu și au rămas în corespondență cu d-l Gusti, și d-lui Beutler, care conduce în Silezia cercetări monografice care derivă din cele românești. Cel dintâi a promis un studiu despre satul unguresc, al doilea un studiu despre evoluția demografică a Europei în veacul al 19-lea, al treilea o dare de seamă despre cercetările pe care le conduce. Cum nu mi-au fost date amănunte, am indicat la întâmplare data de 1 noiembrie 1935. Am propus, mai departe, o coală 8°, drept întindere. Și am asigurat că un număr convenabil de extrase va fi remis autorilor. Am socotit că pot spune că textul va fi tipărit în original și tradus într-o anexă” (RE IV, A.G. – T.V., scr. 8, 14.9.1935, p. 561–562).

Răspunsul lui T.V. e exprimat în două scrisori, ambele date 20 sept. 1935. Prima e personală, cea de a doua oficială, alăturând conlucrării pentru reușita Omagiului o invitație de colaborare adresată lui A.G.:

Scumpe prietene Golopenția, / Credeam că amicul I. Zamfirescu, care îmi dă o mână de ajutor în lucrările de organizare a volumului omagial al Prof. Gusti, ți-a trimis invitația cuvenită. El n-o făcuse încă, neștiindu-ți adresa, pe care voia tocmai să și-o procure. Iată această invitație. Aduug rugămintea de a ne trimite cât de curând contribuția d-tale. În acest plic vei găsi și patru scrisori, pentru Prof. Freyer și Ipsen, Krüger și Spranger, pe care te rog să le remiți sau să le expediezi d-ta. Ar fi un frumos succes al d-tale să obții ca articolele lor să-mi parvină cât de curând. Foarte bucuroși sunt și de celelalte contribuții anunțate (RE IV, T.V. – A.G., scr. 9, 20.9.1935, p. 564).

Mult stimată Domnule Golopenția, / Profesorul D. Gusti a împlinit anul acesta 25 de ani de activitate didactică, științifică și socială. În acest interval, Profesorul Gusti a desfășurat o întinsă acțiune în favoarea răspândirii interesului pentru feluritele ramuri ale științelor sociale și politice, a întemeiat o puternică școală sociologică ale cărei lucrări și a cărei utilă intervenție în viața satelor noastre sunt bine cunoscute, a sprjinit formarea unei conștiințe cetățenești luminate și s-a găsit în fruntea mai multor instituții, unde înrăurirea sa a produs puncte de vedere moderne și o însuflețire, ale cărei roade știm că sunt apreciate de Dvs. – În tânăra așezare democratică a statului nostru, personalități ca aceea a Profesorului Gusti se cuvin a fi înconjurate de simpatia și recunoștința tuturor acelor care doresc perfecționarea așezămintelor și a condițiilor obștești, în cadrul cărora urmează să se desfășoare munca fiecăruia dintre noi. De aceea, un grup de prieteni, colaboratori și foști elevi ai Profesorului Gusti s-au gândit să-i ofere un volum omagial cu prilejul aniversării sale, ca un semn al admirației și, în același timp, ca un prilej de manifestare științifică, menită să oglindească gândirea socială românească în momentul de față. / În acest scop, ne îngăduim, mult stimată Domnule Golopenția, să vă rugăm a ne oferi prețioasa Dvs. colaborare la volumul proiectat, care va cuprinde două părți: una închinată operei și activității didactice, științifice și sociale a Profesorului Gusti, cealaltă

progreselor moderne în sociologia generală și în felurile științe sociale particulare. Am fi foarte fericiti dacă ați binevoi să ne trimiteți un studiu, din ramura specialității Dvs., considerată în problemele și curente ei cele mai noi, care, publicat în lucrarea pe care o proiectăm, să-i ofere toată temeinicia și întregul prestigiu. Contribuția Dvs. ar urma să aibă cel puțin o întindere de 10–15 pagini de tipar și ar trebui trimisă până la 1 noiembrie c., pe adresa subsemnatului (București, Str. Andrei Mureșanu 33), care a primit sarcina secretariatului de redacție. În caz că împrejurările Dvs. vă permit a colabora la Omagiul Profesorului D. Gusti, v-am fi foarte recunoscători dacă ați binevoi să ne dați cât mai neîntârziat răspunsul Dvs. de adeziune, expediindu-l pe aceeași adresă. / În speranța plăcută de a vă putea număra printre colaboratori, vă rugăm, mult stimat domnule Golopenția, să primiți, odată cu mulțumirile noastre, expresia înaltei noastre considerații. / În numele Comitetului de inițiativă, / Tudor Vianu / Conferențiar la Universitatea din București / Membru corespondent al Academiei Române (RE IV, T.V. – A.G., scr. 9a, 20.9.1935, p. 565–566).

Textul invitației, trimis după toate probabilitățile, tuturor colaboratorilor presimțiti ai Omagiului și, la fel, inițiativele lui A.G., vădesc seriozitatea și competența cu care a fost concepută lucrarea. Corespondența lui A.G. și T.V. continuă pe același ton, deși, în scrisoarea 12 a lui T.V., referirea la Omagiu ca la un „volumaș” e întrucâtva neașteptată, sugerând o demarare încă relativ înceată a acestuia. Reproduc pasaje de natură să sugereze procesul complex din care a rezultat Omagiul:

Aș vrea să vă dau azi veste despre rezultatul demersurilor pentru omagiul profesorului Gusti. D-l Krueger m-a primit în audiență după ce îi trimisese scrisoarea dv. Mi-a spus întâi că, ocupat, nu va putea da nimic, oricât regretă; a ajuns apoi să promită o scurtă urare camaraderească și a sfârșit prin a promite un articol, cam ca al profesorului Spranger. Cred totuși că va da numai urarea. Prof. Freyer va da un articol despre raporturile dintre sociologie și politică. Prof. Ipsen, altul care va cerceta, discutând ce e viu din W.H. Riehl, problema raportului sociologiei cu folclorul, cum e înțeles în Germania („Volkskunde”). Intențiile profesorului Spranger vi le-am comunicat data trecută. Celelalte trei contribuții sunt în lucru. Nu știu dacă sunteți informat de mersul tratativelor cu profesorul Sombart: cred că d-l Răcoasa a primit răspuns de la el încă iarna trecută că nu poate da o contribuție, că propune retipărirea unui fragment din ultima lui carte, *Deutscher Socialismus*. Eu am întreprins o tentativă neizbutită de a obține o contribuție originală, în primăvară. Tradusă, partea I. *Das ökonomische Zeitalter* (44 p., 8°, literă rară), ar fi de interes și utilă pentru cititorii români. Contribuțiile vi le voi trimite de îndată ce le voi primi. Pe cea a Prof. Freyer voi încerca s-o traduc chiar eu (nădăjduiesc să găsiți traducători la București; la nevoie, voi mai ajuta și eu); contribuția Haufe vă va fi trecută chiar de autor care, bursier Rockefeller, va petrece iarna în țară. / Preocupat de contribuția mea (aș vrea să pun tema rostului sociologiei), neliniștit de faptul că n-am obținut încă amânarea armatei, că s-ar putea, mai departe, să fiu rechemat, nu vă pot scrie mai mult azi. Vă voi da însă vești de îndată ce se vor lămurii impasurile (RE IV, A.G. – T.V., scr. 10, 19.10.1935, p. 566).

Cu excepția celei a Prof. Krüger, toate contribuțiile promise mi-au fost anunțate. Vi le voi remite de îndată ce le voi primi. / E drept, trebuie să mărturisesc că a mea nu e încă gata. Mi-e nădejdea să măntuiesc și eu în două săptămâni. Încerc să cristalizez într-însa esențialul orientării și al atitudinii mele, ca atare, mă mai poticnesc din când în când. Nădăjduiesc să nu vin prea de tot târziu (RE IV, A.G. – T.V., scr. 11, 10.11.1935, p. 567).

Iubite domnule Golopenția, / Am primit zilele acestea vizita d-lui Haufe din Königsburg, care mi-a adus o contribuție pentru omagiul Prof. Gusti. N-am avut încă timpul s-o parcurg în întregime, dar cred că este o lucrare serioasă și care va face figură bună în volumașul căruia aș

dori să-i dăm o alcătuire cât mai serioasă. Au început de altfel să-mi sosească numeroase articole, încât cred că începerea tipăritului a devenit acum iminentă. Cu multă nerăbdare aștept deci atât contribuția d-tale, cât și a profesorilor germani cărora ai avut amabilitatea să le transmiți scrisoarea mea (RE IV, T.V. – A.G., scr. 12, 10.11.1935, p. 568).

Stimate domnule Profesor, / Vă trimit azi manuscrisele Spranger și Klocke. Cred că amândouă vă vor face plăcere. Alătur scrisoarea Profesorului Spranger, care vă roagă să-i trimiteți lui corectura. Cred că ar fi bine să i se trimită și d-rului Klocke spre corectură textul cules. Foarte prins, n-a mai avut timp să se ocupe mai mult de manuscris, e și neciteț pe alocuri. Îi voi scrie să o restituie grabnic. [...] Am uitat să pomenesc mai sus textele Krüger. D-l Krüger propune conferința despre familie (a notat el că n-a ieșit în comerț). A mai alăturat extrasul unei cuvântări de ocazie, care însă n-are cum fi de folos. I-am trimis-o chiar d-lui Gusti, pe care-l va amuza. Ce ați hotărât în privința Sombart? / În privința celorlalte s-ar putea ca Profesorul Ipsen să vă fi trimis manuscrisul lui. Mie nu mi-a mai scris. Haufe, care a fost la Dv., știe desigur despre el. Ca să nu-l somez fără rost pe Prof. Ipsen, îl voi ruga pe acesta, căruia trebuie să-i scriu, să se intereseze și el ca să primiți articolul promis, în caz că nu v-a sosit încă. Profesorul Freyer mi-a spus azi că-mi va da articolul lui în cursul săptămânii viitoare. Tot atunci e să sosească și cel din Silezia Al meu va porni odată cu cel al prof. Freyer. / Am o copie a articolului Spranger; dacă tipăriți traduceri în românește, ceea ce ar fi bine, mă însărcinez eu să i-o fac. O voi face, la fel, pe cea a articolului Freyer. Și, la nevoie, Krüger. [...] Haufe e un cercetător meticulos și versat în multe probleme, cam taciturn, e drept. Articolul lui, deși greu de cifre, e foarte bun: el e printre întâii care se pregătesc să privească cu deamănuntul și în întreg industrializarea și democratizarea continentului (RE IV, A.G. – T.V., scr. 13, 4.12.1935, p. 569).

Trebuie să scuz faptul că restul de contribuții n-a plecat încă. Profesorul Freyer n-a putut să-și scrie articolul, dar m-a vestit că mă va chema într-una din ultimele zile ale anului și mi-l va oferi desert. A fost foarte ocupat și a trebuit să aștepte vacanța. Contribuția din Silezia mi-a sosit înainte cu câteva zile, dar am folosit prilejul să-l rog pe autor s-o mai scurteze: trecea de 50 de pagini. Eu folosesc la fel răgazul câștigat să-mi mai revăd articolul; am năzuit la mult, ca atare am de-a face cu toate grijile celui care n-a început-o cu marginirile. Cred că veți fi mulțumit de toate contribuțiile. Haufe mi-a promis să-i scrie d-lui Ipsen (RE IV, A.G. – T.V., scr. 14, 19.12.1935, p. 570).

Sunt nerăbdător să primesc contribuția d-tale pentru volumul omagial, în care voi vedea câteva din rezultatele cercetării d-tale mai noi (RE IV, T.V. – A.G., scr. 15, 26.12.1935, p. 571).

Colaborarea cu T. Vianu și G. Vlădescu-Răcoasa continuă în prima jumătate a anului 1936. O atestă scrisorile 16, 17, 19 ale lui A.G. către T. Vianu sau 18 și 21 ale lui T. Vianu către A.G., din care reproducem pasaje în prelungirea celor de mai sus:

Trimit azi textul contribuției profesorului Freyer, primit abia de câteva zile, împreună cu traducerea ei și a contribuțiilor Spranger și Krüger. Nădăduiesc că s-a găsit în țară cine să le traducă pe celelalte, ca cetitorii de la noi să le aibă folosul. Mai e contribuția d-lui Beutler despre monografiile din Silezia. Mi-o trimisese întâi de Crăciun. Părându-mi prea lungă și socotind că unele părți nu ne interesează în măsură mai mare, l-am rugat s-o pună la punct. Mi-a promis asta, deși corecturile unei voluminoase monografii sâtești îi dau mult de lucru. O aștept din zi în zi. Vi-o voi trimite de îndată ce va sosi. Dacă se face prea târziu pentru *Omagiu* se va găsi chip să fie tipărită în „Arhiva”. / De la mine să nu mai așteptați contribuție.

M-am hotărât să nu trimit ce-am pregătit. Fiindcă e formularea esențialului din munca mea de lămurire asupra principiilor științelor sociale, simt nevoia să revăd redacțiunea de acum după un răstimp de ocupare cu altceva. Ca să vă fac ceva de circumstanță e și prea târziu și apoi eu nici nu sunt în stare să tratez amănuntele până nu am o întâie siguranță a principiilor și a orizontului. Îi voi scrie domnului Gusti când se va face înmânarea volumului (RE IV, A.G. – T.V., scr. 16, 12.1.1936), p. 572).

Stimate domnule Profesor, / Pot să vă trimit azi și ultima contribuție. Cum monografiile acestea din Silezia sunt în oarecare măsură altoi de pe trunchiul cercetărilor inițiate de profesorul Gusti (vedeți, de pildă, p. 3 și 5), am crezut că o înfățișare a istoriei lor ar fi binevenită și îmbucurătoare. Nădăjduiesc că va mai prinde loc în *Omagiu* (RE IV, A.G. – T.V., scr. 17, 20.1.1936, p. 572–573).

Iubite domnule Golopenția, / Am primit articolele Prof. Freyer și al d-lui Beutler, împreună cu traducerile contribuțiilor anterioare ale d-lor Krüger și Spranger. Vom vedea dacă va fi nevoie de acestea din urmă. Cele dintâi vor porni însă curând la tipar. Îți mulțumesc pentru toată osteneala dumitale. Am regretat însă nespuse de mult hotărârea d-tale de a nu mai colabora la volumul omagial și am impresia că este numai efectul unei oboseli trecătoare, sper să revii asupra ei, pentru a te putea întâlni în volumul omagial pe care îl pregătim cu atâți[a] dintre prietenii d-tale și căruia i-ai dat un prețios concurs. Este vorba de altfel de o contribuție relativ restrânsă, opt–zece pagini de tipar, pe care îți va fi ușor să le întocmești sau să le desprinzi dintr-un total mai cuprinzător. Timp este, de asemeni, căci nu cred ca ultimele articole să-mi sosească prea curând. Dacă, deci, lucrul nu-ți este cu totul peste mână, dacă obligația pe care ți-ai lua-o nu te-ar stânjeni de la altele, mai esențiale și mai presante, nu te lăsa abătut de la duma pe care porniseși. / Cu afectuoase salutări, / T. Vianu (RE IV, T.V. – A.G., scr. 18, 29.1.1936, p. 573).

Dacă veți scoate omagiul încă în vară, cred că nu mai pot da ceva. Sunt tot mai aproape de sfârșitul pregătirii mele, ca să-mi mai vie să lucrez la altceva decât la teză. [...] Profesorul Spranger mi-a scris acum câteva săptămâni, îngrijat de soarta manuscrisului lui. Dacă vă e cu putință, dați-l la cules și trimiteți-i corectura. L-am rugat pe Comarnescu, căruia îi scriam tocmai în ziua în care mi-a venit această veste de la Berlin, să vă vorbească despre ea. Poate că ați satisfăcut-o. Eu vorbisem de o tipărire iminentă, în toamnă (RE IV, A.G. – T.V., scr. 19, 11.3.1936, p. 574).

Scrisoarea alăturată a profesorului Spranger mă împinge să vă mulțumesc mai degrabă decât credeam pentru volumele tratatului de *Estetică* și cuvintele scumpe mie ale dedicației. [...] / Vâr în plic și copia răspunsului trimis profesorului Spranger. Vă rog să-i răspundeți degrabă: e un om fragil, cu toane și bănuitor. Ar fi păcat să-și retragă contribuția (RE IV, A.G. – T.V., scr. 20, 10.5.1936, p. 575).

Dragă Domnule Golopenția, / Scrisoarea d-tale m-a găsit la Sinaia, unde mă refac după o boală destul de grea. [...] / Plecând din București, am predat secretariatul de redacție al Omagiului Gusti d-lui Em. Bucuța (Str. Gr. Alexandrescu, No. 17), care poate să ne dea acum cele mai noi informații și căruia îi voi scrie de altfel în chestiunea Spranger. În momentul în care părăseam Bucureștiul, contribuțiile străine erau pe cale de a fi tipărite într-un volum separat, căruia îi va urma volumul contribuțiilor românești. Volumul străin era vorba să apară chiar în cursul lunii mai. / Arată deci toate acestea, rogu-te, d-lui Spranger, asigurându-l de prompta apariție a contribuției sale, în condițiile cele mai bune. – Nu s-au trimis corecturi? Eu am recomandat lucrul d-lui Bucuța, care, dacă totuși n-a făcut-o, este sigur că a depus zelul cel mai mare în citirea lor (RE IV, T.V. – A.G., scr. 21, 15.5.1936, p. 575, 576).

Pasaje din două scrisori ale lui Em. Bucuța completează și încheie filmul muncii la Omagiu, asupra căruia ne concentrăm:

Mi-a scris zilele acestea Tudor Vianu, care e la Sinaia ca să se refacă de o răceală, că ar fi primit de la dumneata o scrisoare plină de amenințări. Este adevărat că volumul omagial pentru d[omnul] Gusti, din „Arhiva”, a întârziat, însă numai din pricină că, în ultimul moment, s-au ivit colaborări, de cari nu s-a putut să nu ținem seamă. Dealtminteri, sistemul ți-e cunoscut și el lămurește și pricina pentru care „Arhiva” a ieșit totdeauna la date neregulate. / Omagiul are să iasă în două volume, dintre care unul cu colaborări în limbi străine, la sfârșitul lui mai sau începutul lui iunie, iar al doilea, cu colaborări în românește, la sfârșitul lui iunie. Îți trimet o dată cu aceasta corectura a doua, în pagini, a studiului lui Spranger și a celor câteva pagini date de Freyer. Ți-aș fi foarte îndatorat dacă le-ai trece autorilor lor, cu arătarea că volumul intră numaidecât sub tipar, și dacă mi le-ai întoarce în cel mai scurt timp (RE I, E.B. – A.G., scr. 5, 18.5.1936, p. 125).

Am primit rândurile Dumitale. Cred că în răstimp îți veniseră corecturile Spranger și Freyer. Lui Spranger i-am trimis și eu chiar astăzi o nouă corectură, împreună însă cu manuscrisul, și l-am întrebat câte extrase vrea, 50 sau 100. I-am arătat, în același timp, că numărul mare al colaboratorilor la Volumul Omagial ne-a făcut să scoatem două volume în loc de unul, de unde și o oarecare întârziere. / În ce privește colaborarea lui Sombart, mi-a ajuns ceva la ureche, dar n-am avut nici un fel de material. Firește că am ține foarte mult să-l avem. Din pricină că așezăm materialul după alfabet (numele autorilor), Sombart vine destul de târziu ca să mai putem avea textul său, mai ales dacă n-ar fi prea lung. / Nu vrei să-ți dai marea osteneală să transcrii la mașină cele câteva pagini pe care se gândește, sau le alegi Dumneata, să le tipărim, și să mi le trimiți cu întâia poștă? În același timp arată-mi și câte extrase vrea Freyer, 50 sau 100. / Cu cele mai alese simțiri, și cu toată graba, / Emanoil Bucuța (RE I, E.B. – A.G., scr. 6, 26.5.1936, p. 126).

Citatele reproduse iluminează nu numai atenția cu care s-a acționat pentru ca volumul omagial să conțină contribuții reprezentative, ci și receptivitatea savanților străini invitați să colaboreze. Munca asiduă depusă de T. Vianu încheie etapa „sociologică” a activității sale (care inclusese funcționarea ca asistent onorific la seminarul de sociologie al lui D. Gusti și, din 1927, ca docent conferențiar în specialitatea estetică la Catedra de sociologie, etică, politică și estetică a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, condusă de D.G., participarea la campania monografică Drăguș, precum și cursuri și publicații cu dimensiune sociologică în cadrul aceleiași catedre). Este regretabil că nu au ajuns să fie publicate traduceri ale materialelor scrise în limbi străine (cel puțin în cazurile în care, așa cum aflăm din scrisorile lui A.G., ele au existat).

Sărbătorirea profesorului Gusti se va încheia cu un Banchet la Capșa în ziua de 10 ianuarie 1937. Pe verso-ul meniului cu *tartelettes, consommé, truites, dindonneau rôti* etc., monografiștii vor scrie mesaje (bunăoară cel multiplu, trimis de A.G. și P. Comarnescu, N. Popescu, V. Rădulescu-Pogoneanu, O. Neamțu, H.H. Stahl) lui B. Coste, aflat de puțină vreme la postul de atașat cultural în Franța. Extragem câteva notații:

Dragă Brutus, Suntem la banchetul de sărbătorire a Profesorului și, în timpul celor douăzeci și ceva de discursuri, ne iscălim de zor pe menu-uri. Între toate acestea, un gând bun și prietenesc pentru tine, Pichi.

Dragă Brutus, între șapte mii de fracuri e ca o ventilație plăcută gândul că cineva este, acum, departe. Cineva, pe care îl voi vedea, sper, curând. Henri Stahl (RE I, A.G. și... – B.C., scr. 57, 10.1.1937, p. 431).

La 14 ianuarie 1937, A.G. îi scria Ștefaniei Cristescu, referindu-se la același moment:

În privința mea nimic deosebit de nou. Sărbătorirea Profesorului ne-a luat o zi. A fost penibilă, cu un Profesor prea vădit dornic de recunoașteri și incapabil să deosebească cuvintele sincere de mulțimea celor oficiale (a trecut aproape cu vederea ce a spus Vulcănescu din partea „monografiștilor”). [...] La sărbătorirea lui Gusti, Vianu mi-a cerut cu multă stăruință să scriu în volumul omagial Petrovici, care e o istorie a filozofiei moderne, cele 25 de pagini despre Fichte. M-a prezentat d-lui Petrovici ca autor al acestui capitol încă înainte să-mi fi dat adeziunea. Voi trebui să-l fac (RE II, A.G. – Șt. C., scr. 369, p. 431).

2. Anul întâi (1936) de apariție a revistei „Sociologie românească” e încă relativ puțin cunoscut. Nu se știe cu exactitate în ce condiții a apărut revista și nici cine au fost cei care i-au asigurat, spontan sau numiți de D. Gusti, publicarea regulată. Spicuim deci cu grijă informațiile conținute în scrisori, insistând asupra schimburilor epistolare A.G. – Ștefania Cristescu, A.G. – B. Coste, A.G. – D.C. Georgescu, A.G. – D. Gusti și A.G. – O. Neamțu.

Primul fapt care se desprinde din scrisori e acela că revista a apărut neașteptat, fără o consultare largă a monografiștilor, inițiativa aparținându-le lui Tr. Herseni (eventual și Vlădescu-Răcoasa) alături de D. Gusti. La 5 ianuarie 1936, Șt. Cristescu vorbește despre o revistă de sociologie de care se ocupă Traian Herseni:

În ajunul Anului Nou mi-a sosit o c.p. de la Herseni care-mi spunea dacă aș putea da un articol pentru Revista de Sociologie până la 5 ianuarie. [...] În sfârșit eu i-am răspuns lui Herseni și i-am spus că până pe la 7–8 ianuarie să pot da ceva. [...] Herseni e într-o perioadă de supraactivitate. A făcut o Societate a Studenților în Sociologie – cu planuri de lucru extraordinare, după câte am auzit. Și Revista de Sociologie o să apară în curând (eu n-am știut nimic – probabil totul s-a hotărât între Profesor și Herseni). Mi-a cerut articolul, de care spune Herseni „poate o să avem nevoie în numărul 1 sau 2” – cam în genul comunicării la Congres care, zice el, „e foarte bună” – probabil la îndemnul Prof. sau al lui Stahl. Nu știu nimic. După sărbători voi afla și-ți voi comunica (RE II, Șt. C. – A.G., scr. 323, p. 378–379).

La 5 februarie 1936, D.C. Georgescu vestește apariția „cam prin surprindere” a revistei, numită acum „Sociologie românească”:

A apărut „Sociologie românească” – revista de șoc a Institutului Social Român – ieri sau alaltăieri seară. Dacă nu ți-o trimite Neamțu, scrie-mi, că fac lucrul acesta cu plăcere. A apărut cam prin surprindere (chiar pentru mine – așa că m-am produs cu un fleac de anul trecut – când trebuia să mai apară odată revista) (RE III, D.C.G. – A.G., scr. 5, p. 56).

La 5 martie 1936, O. Neamțu întregeste imaginea:

Ți-am trimis și „Sociologie Românească”. Nu ne-ai scris ce crezi despre ea. La primul număr, amestecul nostru, vechea grupă Stahl et Co și Brutus și Pichi, n-a prea existat.

Era un număr Herseni-Răcoasa. Nici n-am crezut în – să zicem – trăinicia revistei. Am avut impresia că este scoasă numai în vederea concursului de la Cluj, ca un titlu mai mult pentru Herseni. Dar acum văd că Profesorul ține mult la ea. Numărul doi l-a pasionat mult și zilnic vorbește despre ea. De asemenea, a prins drag de ea și și Stahl, și chiar și eu, care am lucrat mult la numărul doi. Acuma deci e vremea să vorbim despre ea. Te rog să-mi comunicii păreri tale despre caracterul ei de-acum și adăugirile ori schimbările necesare, despre cuprins și despre înfățișare. De altfel, în privința revistei, sunt vinovat față de tine. Profesorul îmi dăduse ordin să-ți scriu, rugându-te să scrii pentru revistă. La numărul întâi n-am vrut să te anunț. Nici nu credeam că va apare, nici nu țineam la revistă. Dar acum, iată, o fac; cred că dacă am fi puțin stăruitori „Sociologie Românească” ar putea fi ceea ce noi plănuiam cu „Anteu”, care apoi devenise „Gând și faptă”. Astfel, cu întârziere, îți transmit rugămintea Profesorului ca să scrii pentru revistă. De altfel, spunea că-ți va scrie și el (RE III, O.N. – A.G., scr. 27, p. 143–144).

Ipoieza formulată de O. Neamțu (care pare a fi fost împărtășită de Stahl, B. Coste și V. Rădulescu-Pogoneanu) este aceea că apariția revistei „Sociologie românească” ar fi fost determinată inițial de concursul de la Cluj pentru catedra de sociologie a lui Virgil Bărbat, rămasă liberă în urma morții acestuia în 1931. Virgil Bărbat inițiasă în 1931 „Revista de sociologie” și noua revistă pornită la București cu participarea de prim plan a lui Tr. Herseni ar fi putut contribui la succesul candidaturii acestuia pentru ocuparea catedrei clujene, sugerând o continuitate de preocupări. De la numărul al doilea al revistei și în urma pierderii concursului de către Tr. Herseni, revista începuse să atragă interesul mai multor monografiști, începând cu acela al grupului care, alături de A.G., militase pentru o revistă de sociologie, avansând și proiecte în acest sens³.

La 11 martie 1936, A.G. reacționează la primele două numere, sugerându-i modalități de colaborare fertilă pentru întărirea proaspetei publicații:

Am primit zilele acestea numărul 2 al „Sociologiei românești”. Care e incomparabil mai bun decât întâiul, care dacă n-aducea materialul lui Stahl și al lui Focșa, ar fi fost în întregime propagandistic și pedant. Băieții m-au rugat din partea profesorului să scriu, că e păcat să se ofilească, că ar putea rămâne și deveni o revistă deschizătoare de orizont. Eu nu mai pot scrie până nu mântuiesc teza, n-am nici răgazul și nici liniștea trebuincioasă. Dar voi pune umărul odată întors. Tu însă face să ajuți revista de acum. Cată să dai în fiecare număr ceva din materialul tău frumos la „Documente”. Pregătește un articol despre descântecele de undeva, sau anume descântece, sau ce-ți vine ție bine. Ca bucată de rezistență, cum e *Cununa* în numărul acesta, *Vecinătatea* în numărul trecut. Întreabă-te apoi dacă nu ți-ar face plăcere să scrii o cronică în care să-nfățișezi ce e interesant în perspectiva preocupărilor și problemelor românești din teoriile lui Lévy-Bruhl sau alte doctrine ale unor oameni cunoscuți de tine la Paris, sau din cărțile de dialectologie pe care le-am cetit împreună. De vreme ce te-ai hotărât să nu te ostenești prea de tot, grăbind peste măsură doctoratul, grija de această revistă ar putea să te ocupe primăvara aceasta, cât îți trebuie ție, ca să nu te simți inactivă (RE II, A.G. – ȘT.C., scr. 332, p. 392).

³ Am discutat pe larg aceste aspecte în volumul *O Rapsodie epistolară a interbelicului românesc* (secțiunea *Scrisori ale solidarității*, RE IV, p. XLIII–XLVIII).

La 8 aprilie 1936, B. Coste îi scria lui A.G., menționând o scrisoare de care nu dispunem, în care A.G. comentase pe larg, la primele numere ale „Sociologiei românești”:

Îmi place foarte mult critica pe care o aduci „Sociologiei românești” în special și activității monografice în general. Ele nu trebuie să se mărginească în auto-tămâieri și în publicarea unor studii și a unui material prea adeseori folcloristic, ci să dezbătă problemele grave care se pun vieții sătosești (țărani fără pământ, munca la orașe, comasare) și să nu treacă cu vederea nici orașele (cât interes ar prezenta monografia unei mari întreprinderi, în care să urmărești, pe lângă toate celelalte, chipul în care grosul muncitorimii vine în contact cu viața politică, cine și cu ce mijloace lucrează să-i capteze ș.a.m.d.). În activitatea echipelor Fundației e din păcate mult *bluff*. / Ceea ce îți urez este să-ți păstrezi prospețimea și însuflețirea atunci când vei da din nou de realitățile de aici, găsind în tine putere ca să mai scuturi praful de pe oameni și lucruri. Am mare nădejde că vei aduce în viața de aici adevăratul suflu creator (RE I, B.C. – A.G., scr. 48, p. 422).

Cu menajamente, A.G. îi va împărtăși și profesorului Gusti reacția la primele două numere și, mai cu seamă, la cele două planuri ale Profesorului, publicate în numărul 2 al revistei (monografierea exhaustivă a țării și Serviciul Social obligatoriu):

„Sociologie românească” mi-a făcut multă plăcere. Cu deosebire numărul doi, în care materialul bogat și captivant arată, fără s-o spuie și totuși răspicat, valoarea și însemnătatea monografiei. Din cele două proiecte pe care le puneți în discuție cred că introducerea Serviciului Social obligatoriu e cel mai ușor realizabil și poate și cel mai necesar. Căci, în perspectivă de decenii, un tineret pregătit așa va realiza mai încet, dar cu temei, ridicarea satelor pe care o urmărește planul 3 700 sate la an. / Randamentul însemnat al echipelor de acum se datorește și puținătății lor. Sunt grupuri de elită. Cred că nici chiar în cazul Serviciului Social nu va fi bine să se treacă peste un oarecare maximum de echipe (50–100), pentru ca acestea să aibă conducători buni și pregătiți din vreme. Restul de elemente ar trebui întrebuințat la lucrări tehnice rurale: diguri, construcții... și ținut în tabere. Echipelor regale ar trebui să le fie păstrat caracterul de pepinieră de *administratori* ai țării în înțelesul plin al cuvântului. Nici introducerea Serv[iciului] Social obl[igatoriu] (nume foarte bine ales, nu rănește sensibilități democratice) n-ar trebui bruscată: în doi-trei ani, cred că totul e într-atât de pregătit încât stabilizarea să n-aibă efectele pe care le-a avut obligativizarea asupra *Freiwilliger A[rbeit] Dienst*-ului German⁴. / Neamtu mi-a cerut contribuții pentru „Sociologie românească”. L-am rugat să ție el piept, alături de Ricu Stahl până-n vară, până isprăvesc aci. Că-mi lipsește liniștea să mai fac altceva decât să-mi termin pregătirea. El mi-a spus că veți fi „supărat profund”. Vă rog să nu-i confirmați pronosticul. Știți că nu mă dau înapoi de la îndatoririle colective: de data asta e vorba însă de consolidarea unei pregătiri. Singura scuză cu greutate între oameni de carte, socotesc (RE III, A.G. – D.G., scr. 42, [mar.–apr.] 1936, p. 395).

3. Referirile la Muzeul Satului sunt rare în *Rapsodia epistolară*. Pregătiri pentru organizarea lui sunt menționate în scrisoarea către A.G. a agronomului bănățean C.V. Drăgoescu, proaspăt întors de la studii în Germania:

⁴ În traducere: „Serviciul de muncă voluntară”.

Zilele trecute am fost la Institut (Fundatie) și am văzut atât pe D-I Stahl cât și pe D-I Neamțu. I-am găsit la muncă (făceau proiecte pentru organizarea unui muzeu pentru „luna Bucureștiului”) și m-am bucurat să cunosc forțe atât de puternice și cumsecade. Am aranjat să ne vedem mai des peste câteva săptămâni, când va începe aranjarea echipelor de lucru (RE III, C.V.D. – A.G., scr. 2, 3.4.1936, p. 21).

Două săptămâni mai târziu, D.C. Georgescu scria la rândul lui despre Muzeul Satului Românesc:

Ricu Stahl este într-o activitate trepidantă. În cadrul lunii Bucureștilor va organiza Muzeul Satului Românesc, la Șosea, lângă lacul Herăstrău. Se zice că va fi ceva minunat. Nu am fost încă să văd ce s-a făcut, dar mi-e teamă de improvizație și de un eventual spirit propagandistic. Zilele astea trebuie totuși să-i fac o vizită „pe șantier” (RE III, D.C.G. – A.G., sc. 6, 15.4.1936, p. 58).

Ca și „Sociologie românească”, Muzeul Satului pornea conjunctural, dar avea să cunoască o realizare prestigioasă. La fel cu revista, el se clădea pe o activitate anterioară, la care ne vom referi în partea a doua a articolului de față.